

6. Соколов М. Принцип рая: Главы об иконологии сада, парка и прекрасного вида. Москва, Прогресс-Традиция, 2011. 704 с.

7. Фромм Э. Иметь или Быть? Киев: Ника-Центр, 1998. 400 с.

8. Целлер Э. Очерк истории греческой философии. Санкт-Петербург: «Алетейя», 1996. 296с.

9. Чехов А. Черный монах. Полное собрание сочинений и писем: в 30 т. Т. 8. Москва: Наука, 1986. URL: <https://ilibrary.ru/text/985/p.1/index.html>

10. Что такое мираж? URL: <https://awesomeworld.ru/prirodnye-yavleniya/chto-takoe-mirazh.html>

References

1. Brodetska Yu. (2021). *Ety`ka spiv-buttya: ekzy`stencijna-ontologichni osnovy` lyuds`kogo zhy`t'tya* [Ethics of co-being: existential-ontological bases of human life], Dnipro: «Accent of PP». 272 p. (in Ukrainian)

2. Bychkov V. (2015). *Simvolicheskaya estetika Dionisiya Areopagita* [Symbolic aesthetics of Dionysius the Areopagite]. M.: IFRAN. 143 p. (in Russian)

3. Zinn H. (2015). *Nastoyashchij Hristofor Kolumb* [The real Christopher Columbus]. URL <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:cTTzLHkH0k8J:https://inosmi.ru/world/20151013/230794552.html+&cd=3&hl=ru&ct=clnk&gl=ua&client=opera> (in Russian)

4. Kryukov V. *Summa aksiologii: monografiya*. [Sum of axiologies: monograph.] Novosibirsk: NSTU publishing house, 2018. 207 p. (in Russian)

5. *Letyuchy`j gollandecz` – mif chy` real`nist`* [The Flying Dutchman – Myth or Reality]. (2019). <https://seayachttrip.wixsite.com/seawalker/post/2019/05/21> (in Ukrainian)

6. Sokolov M. (2011). *Princip raya: Glavy ob ikonologii sada, parka i prekrasnogo vida* [The principle of paradise: Chapters on the iconology of the garden, park and beautiful view]. M.: Progress-Tradition. 704 p. (in Russian)

7. Fromm E. (1998). *Imet' ili Byt'?* [To have or to be?]. K.: Nika-Center, 400 p. (in Russian)

8. Celler E. (1996). *Oчерк istorii grecheskoj filosofii* [An Essay on the History of Greek Philosophy]. St. Petersburg: Aleteya. 296 p. (in Russian)

9. Chekhov A. (1986). *Chernij monah. Polnoe sobranie sochinenij i pisem: v 30 t.* [Black monk. Complete works and letters: in 30 vol.]. Vol. 8. M.: Science. URL: <https://ilibrary.ru/text/985/p.1/index.html> (in Russian)

10. *Чto takoe mirazh?* [What is a mirage?] URL: <https://awesomeworld.ru/prirodnye-yavleniya/chto-takoe-mirazh.html> (in Russian)

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2021.29.6>
УДК 623.4:316.48

Тетяна Воропая

кандидат психологічних наук, доцент,
старший науковий співробітник,

Центр українознавства філософського факультету,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0001-8388-7169
Email: voropayeva-tania@ukr.net

КОНФЛІКТИЗАЦІЯ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНСТВА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ: РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. У статті розглядаються питання конфліктизації та деконфліктизації культурно-історичного простору українства та українського суспільства в контексті сучасних загроз. Для вирішення цієї проблеми використовувався інтегративний підхід, який передбачає розгляд об'єкта дослідження в його зв'язках і взаємозалежностях з іншими процесами та явищами, а також урахування взаємодії різноманітних факторів, що визначають формування та розвиток конфліктизаційних явищ. На першому етапі дослідження було проаналізовано: а) процес формування та розвитку перших протоконфліктологічних концепцій, б) особливості інституціоналізації сучасної конфліктології, яка вивчає конфлікти на мікро-, мезо-, макро- та мега- рівнях, в) різноманітні конфліктологічні теорії сучасних соціогуманітарних наук, а також окреслено теоретико-методологічні основи дослідження процесів конфліктизації культурно-історичного простору українства в умовах сучасних загроз. На другому етапі дослідження було вивчено: а) процес формування та розвитку конфліктологічних ідей в історії філософської думки, б) особливості сучасних геокофліктологічних досліджень, в) специфіку заморожених та сецесіоністських конфліктів, г) процес об'єднання та деконфліктизації Німеччини, р) особливості міждержавних конфліктних відносин у

постбіполярному світі, д) питання викликів, загроз і небезпек, які постають перед Україною та українцями з 1991 р. На третьому етапі дослідження було проаналізовано специфіку зростання загроз національній безпеці України в інформаційній сфері, особливості конфліктизаційних та деконфліктизаційних процесів у сучасній Україні, а також було запропоновано розглядати російсько-український збройний конфлікт як конфлікт неоколоніального типу.

Громадяни України мають знайти адекватні відповіді на сучасні виклики та механізми мінімізації загроз та небезпек; створити потужну систему національної безпеки, армії та оборонно-промислового комплексу; знайти шляхи забезпечення національних інтересів в умовах нинішньої кризи; розробити оптимальні моделі врегулювання російсько-українського збройного конфлікту, реінтеграції населення окупованих територій та відновлення територіальної цілісності України.

Ключові слова: конфлікт, збройний конфлікт, конфліктизація, деконфліктизація, інтегративний підхід, неоколоніалізм, Україна, Російська Федерація.

Tetiana Voropayeva

Ph.D. in Psychology, Associate Professor, Senior Research Associate,
Centre of Ukrainian Studies, Faculty of Philosophy,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

CONFLICTIZATIONAL OF SOCIOCULTURAL SPACE OF UKRAINIANNES IN THE CONDITIONS OF MODERN THREATS: RESEARCH RESULTS

Abstract. *The article deals with the issues of conflictizational and deconflictizational of the cultural and historical space of Ukrainianness and Ukrainian society in the context of modern threats. To solve this problem, an integrative approach was used, which involves considering the object of study in its connections and interdependencies with other processes and phenomena, as well as taking into account the interaction of various factors that determine the formation and development of conflictizational phenomena. At the first stage of the study we analyzed: a) the process of formation and development of the first proto-conflictological concepts, b) features of institutionalization of modern conflictology, which studies conflicts at micro-, meso-, macro- and mega-levels, c) various conflictological theories of modern socio-humanities, and also outlined theoretical and methodological bases of research of processes of conflictizational of cultural and historical space of Ukrainianness in the conditions of modern threats. In the second stage of the study we studied: a) the process of formation and development of conflictological ideas in the history of philosophical thought, b) features of modern geoconflictological research, c) the specifics of frozen and secessionist conflicts, d) the process of unification and deconflictizational of Germany, e) features of interstate conflict relations in the post-bipolar world, f) issues of challenges, threats and dangers facing Ukraine and Ukrainians since 1991. At the third stage of the study we studied the specifics of growing threats to national security of Ukraine in the information sphere, features of conflictizational and deconflictizational processes in modern Ukraine, and also proposed to consider the Russian-Ukrainian armed conflict as a neo-colonial conflict.*

Citizens of Ukraine must find adequate answers to modern challenges and mechanisms to minimize threats and dangers; create a powerful system of national security, army and defense-industrial complex; find ways to ensure national interests in the current crisis; develop optimal models for resolving the Russian-Ukrainian armed conflict, reintegrating the population of the occupied territories and restoring the territorial integrity of Ukraine.

Keywords: *conflict, armed conflict, conflictizational, deconflictizational, integrative approach, neocolonialism, Ukraine, Russian Federation.*

Постановка проблеми. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття у світі спостерігається значна кількість криз, пов'язаних із загостренням широкого спектру геополітичних, політико-правових, соціально-економічних та культурно-історичних суперечностей [14; 18]. Після агресії Російської Федерації проти України у 2014 році виникла глибока криза у сфері міжнародного права та забезпечення всіх систем безпеки (міжнародної, макрорегіональної, мезорегіональної, національної та мікрорегіональної). У 2019–2021 роках ситуація значно погіршилася, оскільки пандемія COVID-19, затяжні збройні конфлікти, економічна криза, активізація радикальних, екстремістських і терористичних організацій, забруднення навколишнього середовища й різка зміна клімату створили цілий спектр актуальних викликів, загроз та небезпек для всіх країн світу. Загострення

різноманітних проявів сепаратизму, релігійного фанатизму та безпрецедентного насильства, реалізація яких постійно модифікується, становить серйозну загрозу для людства, про що свідчать трагічні події та терористичні атаки в Європі (Париж, Ніцца, Брюссель, Берлін, Лондон, Стокгольм, Страсбург тощо). Сучасні дослідники намагаються знайти відповіді на питання, чи призведе цей комплекс викликів, загроз і небезпек до непереможної кризи та тотальної дестабілізації світового порядку.

Подальший цивілізаційний поступ України потребує не лише захисту національної незалежності, державного суверенітету й територіальної цілісності держави, а й реалізації національних інтересів, досягнення стабільності на глобальному й регіональному рівнях та загальнонаціональної єдності. У зв'язку з цим

надзвичайно важливо нівелювати й мінімізувати виклики, загрози та небезпеки, які стоять перед Україною й українцями. Ця проблема сьогодні є невідкладною для України. Саме тому проблема конфліктизації та деконфліктизації культурно-історичного простору українства й українського суспільства в контексті сучасних викликів і загроз є досить актуальною та займає важливе місце в проблемному полі сучасної соціогуманітаристики.

Історичний досвід свідчить, що збройні конфлікти тягнуть за собою величезні збитки, як моральні, так і матеріальні, і зазіхають на найцінніше – на людське життя. Розуміння глобального світу з його складними конфліктогенними нелінійними процесами зіткнулося з різноманітними проблем теоретико-методологічного характеру, які вимагають пошуку нового понятійного апарату і методологічного інструментарію. Сьогодні конфлікти привертають до себе увагу представників різноманітних галузей знання (філософії, соціології, конфліктології, психології, історії, політології, правознавства, військової науки, культурології, етнології, педагогіки тощо), зокрема, з метою розробки оптимальних способів їх вирішення на тих чи інших рівнях розгортання конфліктного протистояння різних сторін. Все більшої актуальності конфліктологічні дослідження набувають у зв'язку з інтенсифікацією глобалізаційних процесів у сучасному світі та стрімким зростанням неоколоніальних прагнень деяких колишніх імперій (зокрема, Росії).

Особливістю сучасного періоду розвитку України є те, що в умовах кардинальних політико-правових, геополітичних, соціально-економічних та соціокультурних трансформацій простір дестабілізації різних сфер суспільного життя помітно збільшується. Одним з найпотужніших дестабілізаторів є російсько-український збройний конфлікт неоколоніального типу, а також процеси конфліктизації життєдіяльності громадян України, які особливо активізуються в періоди виборів Президента України та депутатів Верховної Ради України. Процеси конфліктизації (як природні, так і штучні; як зовнішні, так і внутрішні) приводять не тільки до загострення вже наявних викликів і загроз національній безпеці України, але й до виникнення нових [10], що передбачає необхідність коригування державної політики в усіх сферах суспільного життя на основі аналізу сутності й змісту сучасних процесів конфліктизації та деконфліктизації, тенденцій їх розгортання, а також визначення пріоритетних напрямків діяльності органів державної влади щодо протидії цим вкрай негативним чинникам політико-правового, соціально-економічного та соціокультурного розвитку країни.

Проблему деконфліктизації суспільного життя громадян України необхідно розглядати і вирішувати через призму інтегративного підходу. Інтегративний підхід (що передбачає створення **взаємоузгодженої дослідницької мережі** з активно функціонуючою системою **«концептуальних мостів»** між

українознавством, соціальною філософією, конфліктологією, історією, політологією, соціологією, соціальною психологією, військовою наукою, культурологією, когнітологією, інформаціологією, антропологією тощо) до вивчення поставленої проблеми є методологічною основою даного дослідження.

У рамках вивчення процесів **конфліктизації та деконфліктизації культурно-історичного простору українства в умовах сучасних викликів і загроз** такий підхід забезпечує методологічний синтез перерахованих наукових дисциплін, поєднуючи їх концептуальний потенціал, і дозволяє вибудувати нову пізнавальну стратегію щодо поставленої проблеми. В сучасній соціогуманітаристичній інтегративній підхід (що передбачає розгляд об'єкта дослідження у його діалектичних зв'язках та взаємозалежностях з іншими процесами і явищами, а також врахування взаємодії різнопланових чинників, які зумовлюють його становлення і розвиток) набуває все більшої актуальності у зв'язку з інтенсифікацією глобалізаційних процесів в сучасному світі і стрімким зростанням як глобальних, так і локальних викликів і загроз.

Інтегративний підхід має великий дослідницько-методологічний потенціал для узагальнення теоретичних побудов на основі трансдисциплінарного аналізу сучасних криз і конфліктів у контексті глобальних процесів та постколоніального періоду розвитку України, а також специфіки міжнародної, регіональної та національної безпеки в умовах постбіполярного світу. Інтегративне розуміння сутності конфліктизації культурно-історичного простору українства в минулому та сьогоденні дозволяє більш оптимально вирішувати проблеми припинення міждержавного збройного конфлікту на території України та реінтеграції населення окупованих територій [11; 12; 13].

Аналіз наукових публікацій. З Античних часів і до сьогодення відомі мислителі та вчені досліджували різнопланові прояви, причини та функції конфліктів (Геракліт, Геродот, Емпедокл, Епікур, Аристотель, Платон, Цицерон, Н. Мак'явеллі, Ф. Бекон, Г. Гроцій, Д. Дідро, І. Кант, Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, Т. Мор, А. Рабле, Е. Роттердамський, Ж.-Ж. Руссо, Г. Спенсер та ін.). Античні мислителі тлумачили конфлікти через поєднання міфологічних та філософських поглядів, які базувались на уявленнях про необхідність гармонії у відносинах людини з природою і справедливості при проведенні соціальної політики в державі. Синкретичне сприйняття дійсності людиною і суспільством включало сукупність міфологічних, релігійних і філософських уявлень про суспільство, а в гомерівську добу з'являється одне з найважливіших для тодішньої конфліктологічної думки понять – агон, суперництво. У добу Середньовіччя конфлікти інтерпретувалися у контексті християнської етики, при цьому робився акцент на звільненні людини від обмежень фізичної природи, а також на розвитку її духовних сил. У Новий і Новітній час цікаві

конфліктологічні концепції запропонували Г. Гегель, К. Маркс, Г. Зіммель, Л. Козер, Р. Дарендорф [1]. Аналіз досліджень Г. Зіммеля, Л. Козера, Р. Дарендорфа та інших вчених показує, що конфлікт розглядається і як руйнівна сила, і як спосіб вирішення накопичених суперечностей у процесах взаємодії різних суб'єктів (як індивідуальних, так і колективних) [6; 7; 9], саме тому для розробки оптимальних стратегій і способів конструктивного розв'язання конфліктів на тих чи інших рівнях конфронтаційного протистояння різних сторін необхідний інтегративний підхід.

Метою статті є осмислення сутності конфліктизації культурно-історичного простору українства в умовах сучасних загроз на основі інтегративного підходу та розробка основних стратегій деконфліктизації українського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що конфлікт (від латинського слова *conflictus* – зіткнення), як невід'ємна складова існування людства, виявляє себе в суперечливій єдності природи й соціуму, природи й культури, соціуму й культури, соціуму й людини, людини й людини тощо [3; 5]. Ці суперечності завжди мали місце в історії людської цивілізації, простежуючись в «координатах» людської взаємодії, а з плином часу вони почали все більш гостро проявляти себе, зокрема в умовах кардинальних трансформацій, які відбувались і відбуваються у межах різних держав, посилюючи конфліктність у всіх сферах суспільного життя. Питання про перспективи вирішення різнопланових конфліктів у сучасному світі є дуже актуальними. Глобальний світовий простір існує на основі розгалужених соціокультурних мереж, з урахуванням економічної, екологічної, політичної взаємозалежності держав, континентів і цивілізацій. В подібних умовах збереження нейтральної, байдужої позиції «невтручання», яка б гарантувала безконфліктне співіснування держав, є практично неможливим [14; 15]. Відомо, що причини й підстави конфліктів можуть бути різноманітними. Зокрема, міжнародні конфлікти часто обумовлюються обмеженістю ресурсів, які існують у світі. Розподіл цих ресурсів часто набуває форми збройних конфліктів. Спроби побудови (або відновлення) імперій також пов'язуються із завоюваннями, збройними конфліктами, окупацією. І хоча десятиліття воєн за незалежність колоній від метрополій залишилися позаду, але міждержавні збройні конфлікти неокolonіального типу існують і сьогодні, зокрема, на теренах України вже більше семи років триває російсько-український збройний конфлікт неокolonіального типу [1].

Відомо, що людська агресія, як правило, знаходить вихід в **актуалізації** й **загостренні** об'єктивних суперечностей спільної життєдіяльності до форми конфлікту. Ця закономірність відома і античним мислителям, і сучасним дослідникам. Але, наприклад, причини війни, як крайньої форми конфліктної взаємодії, не зводяться тільки до

людської агресії. Адже війна – це складний і багатовимірний феномен. Війна є неминучим результатом способу життя й життєвого укладу мешканців країни-агресора, а також «продовженням політики іншими засобами» [8]. Нинішня військово-стратегічна ситуація у світі є такою, що використання певною державою військової сили для досягнення неокolonіальних цілей викликає відповідну реакцію міжнародної спільноти, яка намагається нейтралізувати зусилля таких держав [14; 15]. Антиокolonіальним суб'єктом у такій війні виступає політично організована спільність людей – національна держава [1].

Отже, конфлікт необхідно розглядати як один з видів **дестабілізуючої** соціальної взаємодії, учасниками якої можуть бути окремі індивіди, людські угруповання, організації, установи, суспільства, країни, держави тощо [1]. При цьому, чим більш диференційованим є соціум, тим більше існує несхожих і взаємовиключних інтересів, потреб, цілей, цінностей і, отже, й більше джерел для потенційних конфліктів. Один з постулатів класичної конфліктології свідчить: конфлікти – це відкрита форма суперечностей. Вони виникають тоді, коли суперечності дозріли і вже усвідомлені людиною, групою людей, масами як неприйнятні (ворожі) для них обставини. На нашу думку, конфлікт переважно виникає на основі **актуалізованої** суперечності. У зв'язку з цим конфлікт необхідно розуміти як зіткнення **актуалізованих** суперечностей, протилежно спрямованих інтересів, потреб, цілей, думок, мотивів, соціальних установок, цінностей, поглядів, планів, намірів, позицій суб'єктів взаємодії (які можуть бути опонентами, ворогами тощо). Тривале напруження та граничне загострення актуалізованих суперечностей призводить до безкомпромісної боротьби, деструктивних дій, непростих колізій і трагічних наслідків для суб'єктів конфліктної взаємодії. Конфліктні ситуації також виникають тоді, коли суб'єкт конфліктної взаємодії намагається просувати власні інтереси, які не відповідають інтересам іншого суб'єкта [1; 2; 4].

Оскільки критеріальною ознакою при дослідженні конфліктів і конфліктних ситуацій є **конфліктність**, то **конфліктизація** – це процес підвищення (посилення) рівня конфліктності у будь-якому соціумі (як на індивідуальному, так і на колективному рівні) [4]. Процеси конфліктизації можуть бути природними і штучними, реальними і потенційними, зовнішньо- та внутрішньо-інспірованими тощо. Сутність процесів конфліктизації особливо гостро розкривається в періоди воєн та кризового стану суспільства. Досить часто внутрішньодержавні конфлікти послаблюють можливості країни захищати свої національні інтереси на міжнародній арені. Внутрішні конфлікти в країні можуть використовуватись і зовнішніми, і внутрішніми гравцями як інструмент тиску на керівництво держави та прийняття ним невідповідних для даної країни умов. Пошук оптимальних засобів і способів деконфліктизації різноманітних відносин у

державі й суспільстві варто розпочати з інтегративного аналізу конкретного конфлікту, визначення його суті та виявлення основних умов врегулювання [4].

У постколоніальну добу помітно збільшується простір хаосу та дестабілізації різних сфер українського суспільного життя. Одним із найпотужніших хаотизаторів та дестабілізаторів є процес конфліктизації життя громадян України (конфліктизація є одним із традиційних способів примусового, насильницького вирішення будь-яких питань колоніальними імперіями на теренах своїх колишніх колоній). Конфліктність різних сфер суспільного життя українців призводить до загострення існуючих викликів і загроз національній безпеці України, а також до появи нових, що передбачає необхідність коригування державної політики в усіх сферах суспільного життя на основі аналізу сутності й змісту сучасних конфліктизаційних і деконфліктизаційних процесів, специфіки їхнього розгортання, а також визначення пріоритетних напрямів діяльності органів державної влади для боротьби з цими вкрай негативними чинниками політико-правового, соціально-економічного та соціокультурного розвитку країни [11; 12; 13].

Емпіричним матеріалом для теоретичних узагальнень щодо розгортання конфліктизаційних процесів в Україні служили проведені упродовж ряду років дослідження Центру українознавства філософського факультету КНУ імені Тараса Шевченка в рамках кількох науково-дослідних тем («Українство у світовому цивілізаційному процесі: історичний досвід та перспективи», «Консолідація українства в постколоніальну добу», «Конфліктизація культурно-історичного простору українства в умовах сучасних загроз»). Науковці Центру українознавства КНУ імені Тараса Шевченка здійснюють конфліктологічні дослідження упродовж 1999–2021 рр. Кожного року дослідники опитували від 800 до 1080 респондентів (віком від 18 до 78 років) та 17–25 експертів (соціологів, конфліктологів, політологів, практичних психологів, у відповідності до інтегративного підходу). *Теоретична похибка вибірки не перевищувала 2,3%*. Одним із завдань нашої дослідницької групи (в роботі якої також брали участь аспіранти і студенти університету, що працювали у якості інтерв'юєрів) було **виявлення рівнів конфліктності** у різних колективах м. Києва у зв'язку з важливими подіями, що відбувались як у місті, так і в Україні.

Відомо, що рівень конфліктності залежить від соціально-економічних, культурно-історичних, політико-ідеологічних, цивілізаційних, етнічних, конфесійних, побутових та інших чинників, що в умовах гібридної війни можуть суттєво активізувати процеси конфліктизації. У проведеному дослідженні були використані: метод експертного опитування, Методика оцінки рівня конфліктності В. Рогова і тест «Експрес-діагностика виявлення рівня конфліктності» О. Гончарової. Усі методи передбачали оцінку рівня конфліктності суб'єктів за 12-бальною шкалою (0–4 балів – низький рівень конфліктності, 5–8 балів –

середній рівень конфліктності, 9–12 балів – високий рівень конфліктності).

Проведене дослідження показало, що найбільш конфліктною була взаємодія мешканців м. Києва у різних сферах життя у наступні роки: у 1999 р., напередодні президентських виборів (рівень конфліктності – **7 балів**, опитано 800 респондентів і 17 експертів); у 2004 р., перед виборами Президента України (рівень конфліктності – **8 балів**, опитано 880 респондентів і 19 експертів); у 2011 р., після арештів представників «помаранчевої» влади та радикалізації соціальних протестів (рівень конфліктності – **9 балів**, опитано 930 респондентів і 17 експертів); у 2012 р., після протестів проти ухвалення нового закону про мови та перед парламентськими виборами (рівень конфліктності – **7 балів**, опитано 910 респондентів і 19 експертів); у 2013 р., після подій навколо невідання угоди України з ЄС (рівень конфліктності – **9 балів**, опитано 1020 респондентів і 19 експертів); у 2014 р., після репресій щодо учасників Революції Гідності та ескалації бойових дій на Сході України влітку (рівень конфліктності – **9 балів**, опитано 1040 респондентів і 25 експертів); у 2015 р., після ескалації бойових дій взимку та смертельних сутичок біля Верховної Ради України 31 серпня (рівень конфліктності – **8 балів**, опитано 1030 респондентів і 25 експертів); у 2016 р., після окремих дій по декомунізації (рівень конфліктності – **8 балів**, опитано 1060 респондентів і 25 експертів). У 2017 р., можливо, через впровадження безвізового режиму з ЄС, вдаль проведення у Києві «Євробачення – 2017» та звільнення незаконно засуджених у Криму членів Меджлісу кримськотатарського народу А. Чийгоза та І. Умерова рівень конфліктності знизився до **7 балів** (опитано 1030 респондентів і 25 експертів), хоча експерти очікували підвищення рівня конфліктності у зв'язку з подіями, пов'язаними з М. Саакашвілі (позбавлення громадянства України, «прорив» кордону тощо). У 2018 р., після протестів «євробляхерів», зростання антиукраїнських настроїв у Польщі та Угорщині, захоплення Росією українських військових кораблів у Керченській протоці та початком створення Православної Церкви України рівень конфліктності залишився на тому ж рівні – **7 балів** (опитано 1070 респондентів і 25 експертів). Але результати, які були отримані у березні та квітні 2019 р. (опитано 1080 респондентів і 25 експертів), вражають, оскільки рівень конфліктності у різних сферах життя киян сягнув **10 балів**. Такий високий рівень конфліктності пояснюється продовженням збройної агресії Росії в Україні, погіршенням соціально-економічної ситуації та президентськими виборами, які супроводжувались зростанням популізму, активізацією політичної конфронтації, зростанням суспільно-політичної напруженості, використанням гасел на кшталт **«Зробимо їх разом!», «Зробимо їх ще раз!», що провокують розкол у суспільстві по лінії «ми – вони»**. 16 експертів із 25-ти опитаних застерігали, що такий

високий рівень конфліктності може спричинити накопичення доволі потужного протестного потенціалу. 9 експертів були переконані, що українське суспільство дуже втомилося від різноманітної конфронтації, від війни, від агресивної політичної реклами, від олігархічної зверхності, від постійного підвищення тарифів, що у найближчі місяці в соціумі будуть переважати апатія і зневіра. У 2020 р., в умовах поширення пандемії Covid-19 та загострення конфліктів між представниками влади і простими громадянами в умовах локдауну, рівень конфліктності становив **8 балів** (було опитано 1050 респондентів і 25 експертів); у 2021 р., в умовах збільшення смертності від Covid-19 і тотального підвищення цін на продукти та комунальні послуги, рівень конфліктності досягнув **10 балів** (було опитано 1060 респондентів і 25 експертів).

Використовуючи Опитувальник Томаса-Кілмана (Kenneth Thomas-Ralph Kilmann), ми дослідили типи поведінки респондентів у конфліктних ситуаціях (упродовж 1999–2021 рр. було опитано 7700 осіб віком від 17 до 72 років). Було виявлено 5 способів урегулювання конфліктів: **конкуренція** (прагнення домогтися своїх інтересів на шкоду інтересам інших), **приспосовання** (принесення в жертву власних інтересів заради інтересів інших), **компромiс** (своєрідна угода на основі взаємних поступок, висування пропозицій, які знімають основні суперечності), **уникання** (відсутність прагнення до кооперації і відсутність тенденції до досягнення власних цілей), **співпраця** (учасники конфліктної ситуації знаходять вихід, який повністю задовольняє інтереси обох сторін). Проведене дослідження показало, що основними тенденціями є: 1) **приспосовання** тих осіб, які живуть уздовж лінії розмежування через певне звикання жити в умовах російської агресії; 2) рух від **уникання** до **конкуренції**, особливо це характерно для молоді та учасників АТО і ООС; 3) відмова від **компромiсів** у зв'язку із збільшенням числа загиблих громадян України у збройному конфлікті.

Для успішного управління різноплановими конфліктами необхідна **конфліктологічна компетентність** керівників різних груп, спільнот і організацій, які готові до діалогу (і полілогу), знають принципи й засоби деконфліктизації соціуму, а також здатні послідовно проходити етапи подолання конфліктів. Оскільки наші попередні дослідження показали, що для громадян України одними з найбільш важливих є концепти «Гідності», «Гідного життя», «Утвердження України в колі цивілізованих держав», а також горизонтальний колективізм, інтернальність, толерантність і традиції ненасильницького спротиву, то у процесах деконфліктизації соціуму вирішальна роль належить стратегіям дискурсивного консенсусу, асертивній поведінці суб'єктів та асертивним практикам. (Асертивність – це здатність людини впевнено і з гідністю відстоювати свої права, не порушуючи при цьому прав інших людей. Асертивність є

найоптимальнішим і найконструктивнішим способом деконфліктизації міжсуб'єктної взаємодії в умовах будь-якої конфронтації). Асертивні практики, які необхідно популяризувати в українських ЗМІ та поширювати у повсякденному житті громадян України, спроможні актуалізувати деконфліктизаційний потенціал українського народу в умовах міжнародного збройного конфлікту.

Таким чином, **основними результатами проведеного дослідження** є: 1) аналіз процесу формування й розвитку перших протоконфліктологічних концепцій та особливостей інституціоналізації сучасної конфліктології, яка вивчає конфлікти на мікро-, мезо-, макро- та мега- рівнях; 2) визначення понять «конфліктизація», «деконфліктизація», «культурно-історичний простір українства»; 3) виявлення особливостей різноманітних конфліктологічних теорій в рамках сучасної соціогуманітаристики, а також окреслення теоретико-методологічних основ дослідження процесів конфліктизації культурно-історичного простору українства в умовах сучасних загроз; 4) аналіз процесу формування та розвитку конфліктологічних ідей в історії філософської думки; 5) уточнення специфіки сучасних геоконфліктологічних досліджень, а також заморожених і сецесіоністських конфліктів; 6) виявлення особливостей міждержавних конфліктних відносин у постбіполярному світі та специфіки процесу об'єднання й деконфліктизації Німеччини; 7) виявлення видів і типів конфліктів та їхніх обов'язкових ознак; 8) з'ясування характеру перебігу різнопланових конфліктів, їхніх джерел і причин, що їх детермінують; 9) аналіз специфіки конфліктизаційних і деконфліктизаційних процесів у сучасній Україні; 10) з'ясування неокolonіального характеру російсько-українського збройного конфлікту, а також мовних конфліктів в Україні; 11) виявлення викликів, загроз та небезпек, які постали перед Україною та українством; 12) характеристика хвиль конфліктизації російсько-українських відносин, починаючи від періоду взаємин праукраїнців та праросіян; 13) аналіз специфіки трансформацій колективної ідентичності громадян України в умовах російсько-українського збройного конфлікту; 14) виявлення специфіки зростання загроз національній безпеці України в інформаційній сфері, а також соціогуманітарних аспектів інформаційної безпеки України в контексті подолання наслідків інформаційної війни; 15) обґрунтування української версії стратегії «розумної сили» [16; 17] як основи для деконфліктизації українського соціуму, реінтеграції населення окупованих територій та припинення збройного конфлікту в Україні [1; 2; 4; 11; 12; 13].

Висновки і пропозиції. Отже, в умовах російської агресії суттєво активізуються процеси конфліктизації різних сфер суспільного життя громадян України. Російсько-український збройний конфлікт є своєрідним «спусковим гачком», каталізатором дестабілізації, поляризації та радикалізації всього українського соціуму, хоча зона ООС (колишнього АТО) охоплює тільки 5% території України. Суспільно-політичне напруження значно

збільшується після кожної ескалації бойових дій на Сході України, провокуючи не тільки протистояння «яструбів» та «паціфістів», але й можливий суспільний розкол і тотальне зростання кризових явищ в Україні. На жаль, певна частина українських політиків, які мусять закликати до консолідації українського соціуму у питанні припинення російської агресії, дуже часто (зокрема, й з метою збільшення кількості своїх виборців) здійснюють політику російського неоімперського реваншизму, що активізує різнопланові конфлікти в Україні. Небажання цих політиків керуватися, насамперед, національними інтересами та піднятися над власними владними амбіціями є важливою перешкодою для нівеляції найсуттєвіших викликів, небезпек і загроз, що стоять перед Україною та українством. Відомо, що саме політики ухвалюють найважливіші рішення, які стосуються формування стратегії розвитку України, тому саме політики мусять не допускати будь-яких розколів в українському соціумі, розпалювання будь-яких конфліктів у країні, вони мають нівелювати появу будь-яких сепаратистських рухів, спрямовуючи свою діяльність на об'єднання українського соціуму заради подолання ідеологічно-пропагандистських впливів РФ, припинення російсько-українського збройного конфлікту, деокупації та реінтеграції населення окупованих українських територій.

Таким чином, сьгоднішні виклики, загрози та небезпеки, багато з яких перейшли з латентного стану до відкритого тиску на Україну одночасно на всіх фронтах: політичному, правовому, економічному, військовому та безпековому, тому українцям необхідно докласти значних зусиль, спрямованих на знаходження гідних відповідей на виклики часу. Виклики, загрози та небезпеки, з якими стикаються українці, проявляються на глобальному, континентальному та національному рівнях. У постбіполярному світі необхідно знайти конфліктно-кризовий баланс, а також механізми задоволення життєво важливих потреб світової спільноти у мирі та безпеці нинішнього й майбутніх поколінь. Найважливішими завданнями є посилення контролю за діями влади з боку громадянського суспільства, посилення міжнародної коаліції для протидії російській агресії, необхідність формування комплексу заходів (гуманітарних, соціально-економічних, військових, політико-правових), запобігання викликам, небезпекам та загрозам національним інтересам України. Необхідно також підтримувати баланс сил, ресурсів, цінностей, політико-правових, соціально-економічних та соціокультурних проблем у суспільстві та державі.

Припинення російсько-українського збройного конфлікту в Україні й подолання його наслідків є надзвичайно важливими завданнями для всієї європейської та світової спільноти, оскільки збереження незалежності України та відновлення її територіальної цілісності є одним із визначальних чинників збереження стабільності й безпеки в Європі

та світі. Громадяни України мають знайти адекватні відповіді на сучасні виклики та механізми мінімізації загроз і небезпек; забезпечити стабільне економічне зростання; створити потужну систему національної безпеки, армії та оборонно-промислового комплексу; знайти шляхи забезпечення національних інтересів в умовах нинішньої кризи; розробити оптимальні моделі врегулювання російсько-українського збройного конфлікту, реінтеграції населення окупованих територій та відновлення територіальної цілісності України.

1. Авер'янова Н.М., Воропаєва Т.С. Міждержавний збройний конфлікт на теренах України: неокolonіальний вимір. *Гілея: науковий вісник*. 2019. Вип. 145(№ 6). Ч. 2. С. 7–11.

2. Авер'янова Н.М., Воропаєва Т.С. Стратегія «розумної сили» як основа для припинення збройного конфлікту в Україні та реінтеграції окупованих територій. *Гілея: науковий вісник*. 2019. Випуск 147 (№ 8). Ч. 2. Філософські науки. С. 7–13.

3. Алейников А.В., Стребков А.И. Конфликты и социальная стабильность в современной России. *Вопросы философии*. 2015. № 12. С. 27–40.

4. Воропаєва Т.С. Конфліктизаційні та деконфліктизаційні процеси в Україні: соціально-філософські аспекти. *Научний взгляд в майбутнє*. 2018. Вип. 10. Т. 2. С. 49–56.

5. Глухова А.В., 2016. Современный глобальный конфликт и его национальные проекции (конфликтологический дискурс). *Человек. Сообщество. Управление*. Т. 16. № 4. С. 60–76.

6. Дарендорф Р. *Современный социальный конфликт. Очерк политики свободы*. М.: РОССПЭН, 2002. 288 с.

7. Зиммель Г. Человек как враг. *Психология конфликта*. СПб.: Питер, 2008. С. 18–25.

8. Клаузевиц К. *О войне*. М.: Эксмо; СПб.: Мидгард, 2007. 862 с.

9. Козер Л. *Функции социального конфликта*. М.: Идея–Пресс, 2000. 208 с.

10. Україна напередодні року виборів: запити суспільства, позиції політичних акторів, контури нової влади. Аналітична доповідь Центру Разумкова. *Національна безпека і оборона*. 2018. №3–4(175–176).

11. Averianova N.M., Voropayeva T.S. Features of settlement of modern armed conflicts: integrative approach. *Organization of scientific research in modern conditions '2020*. Washington, Seattle: KindleD, 2020. Pp. 477–481.

12. Averianova N., Voropayeva T. Information security of Ukraine: social and humanitarian aspects. *2020 IEEE International Conference on Problems of Infocommunications. Science and Technology (PIC S&T)*. Kharkiv, 2020. Pp. 511–514.

13. Averianova N., Voropaieva T. Transformation of the Collective Identity of Ukrainian Citizens After the Revolution of Dignity (2014–2019). *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*. 2020. No. 7. Pp. 45–71.

14. Averre Derek. The Ukraine Conflict: Russia's Challenge to European Security Governance. *Europe-Asia Studies*, 2016. № 68(4). Pp. 699–725.

15. Bebler Anton. Crimea and the Russian-Ukrainian Conflict. *Romanian Journal of European Affairs*. 2015. Vol. 15(1). Pp. 35–54.

16. Nye Joseph S., Jr. Get Smart: Combining Hard and Soft Power. *Foreign Affairs*. 2009. Vol. 88. No. 4. Pp. 160–163.

17. Nye Joseph S., Jr. *The Future of Power*. New York: Public Affairs, 2011. 320 p.

18. Strasheim Julia. Power-Sharing, Commitment Problems, and Armed Conflict in Ukraine. *Civil Wars*. 2016. 18 (1). Pp. 25–44.

References

1. Averianova N.M., Voropayeva T.S. (2019). *Mizhderzhavnyj zbrojnyj konflikt na terenax Ukrainy: neokolonial'nyj vymir* [Inter-state armed conflict on the territory of Ukraine: the neo-colonial dimension]. *Gileya: naukovyj visnyk*. Vyp. 145(№ 6), Ch. 2. Pp. 7–11 (in Ukrainian).

2. Averianova N.M., Voropayeva T.S. (2019). *Stratehiya «rozumnoyi syly» yak osnova dlya prypynennya zbroynoho konfliktu v Ukraini ta reintehratsiyi okupovanykh terytoriy* [The “reasonable force” strategy as a basis for ending the armed conflict in Ukraine and reintegrating the occupied territories]. *Hileya: naukovyy visnyk*. Vyp. 147 (№8). Part 2. *Filosofs'ki nauky*. Pp. 7–13 (in Ukrainian).

3. Alejnikov A.V., Strebkov A.I. (2015). *Konflikty i socialnaya stabilnost v sovremennoj Rossii* [Conflicts and social stability in modern Russia]. *Voprosy filosofii*. № 12. Pp. 27–40 (in Russian).

4. Voropayeva T.S. (2018). *Konfliktyzacijni ta dekonfliktyzacijni procesy v Ukraini: social'no-filosofs'ki aspekty* [Conflictization and deconflictization processes in Ukraine: social-philosophical aspects]. *Nauchnyi vzgliad v budushchee*. Vyp. 10. T. 2. Pp. 49–56. (in Ukrainian).

5. Gluhova A.V. (2016). *Sovremennyj globalnyj konflikt i ego nacionalnye proekcii (konfliktologicheskij diskurs)* [Modern global conflict and its national projections (conflictological discourse)]. *Chelovek. Soobshestvo. Upravlenie*. Vol. 16, № 4. Pp. 60–76 (in Russian).

6. Dahrendorf R. (2002). *Sovremenniy sotsial'nyj konflikt. Ocherk politiki svobody* [Modern social conflict.

Freedom Policy Essay]. Moscow: ROSSPEN, 288 p. (in Russian).

7. Zimmel G. (2008). *Chelovek kak vrag* [Man as an Enemy]. *Psikhologiya konfliktu*. St. Petersburg: Piter Publ. Pp. 18–25 (in Russian).

8. Clausewitz K. (2007). *On the war* [About war]. Moscow: Eksmo; SPb.: Midgard. 862 p. (in Russian).

9. Coser L. (2000). *Funktsii sotsial'nogo konfliktu* [Functions of Social Conflict]. Moscow: Ideia-Press, 208 p. (in Russian).

10. *Ukrayina naperedodni roku vyboriv: zapyty suspil'stva, pozyciyi politychnykh aktoriv, kontury novoyi vlady. Analychna dopovid' Centru Razumkova* [Ukraine in the run-up to the election year: the queries of society, the positions of political actors, the contours of the new government. Analytical report of the Razumkov Center]. (2018). *Nacional'na bezpeka i oborona*. №3–4(175–176) (in Ukrainian).

11. Averianova N.M., Voropayeva T.S. (2020). Features of settlement of modern armed conflicts: integrative approach. *Organization of scientific research in modern conditions '2020*. Washington, Seattle: KindleD. Pp. 477–481.

12. Averianova N., Voropayeva T. (2020). Information security of Ukraine: social and humanitarian aspects. *2020 IEEE International Conference on Problems of Infocommunications. Science and Technology (PIC S&T)*. Kharkiv. Pp. 511–514.

13. Averianova N., Voropayeva T. (2020). Transformation of the Collective Identity of Ukrainian Citizens After the Revolution of Dignity (2014–2019). *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*. No. 7. Pp. 45–71.

14. Averre Derek. (2016). The Ukraine Conflict: Russia's Challenge to European Security Governance. *Europe-Asia Studies*. No. 68(4). Pp. 699–725.

15. Bebler Anton. (2015). Crimea and the Russian-Ukrainian Conflict. *Romanian Journal of European Affairs*. Vol. 15(1). Pp. 35–54.

16. Nye Joseph S., Jr. (2009). Get Smart: Combining Hard and Soft Power. *Foreign Affairs*. Vol. 88. No. 4. Pp. 160–163.

17. Nye Joseph S., Jr. (2011). *The Future of Power*. New York: Public Affairs. 320 p.

18. Strasheim Julia. (2016). Power-Sharing, Commitment Problems, and Armed Conflict in Ukraine. *Civil Wars*. 18 (1). Pp. 25–44.